

Salvador Dalí fotografiat a l'Institut de Figueres quan tenia 21 anys.

Les relacions del jove Dalí amb els intel·lectuals del seu temps

Josep Playà i Maset

L'agost de 1976, els pintors que formaven l'Assemblea Democràtica d'Artistes de Girona van retirar els seus quadres de l'exposició que es feia a Cadaqués en homenat-

ge a l'escriptor Carles Rahola, afusellat al 1939, quan algú hi va portar una obra de Salvador Dalí. Tots els artistes, tret d'Antoni Pitxot, van al·legar el «comportament antidemocràtic de Dalí» i van despenjar els quadres «per no adulterar els seus principis»

i «pel profund respecte que ens inspira la figura humana i intel·lectual de Carles Rahola». Segurament cap d'ells no sabia que mig segle abans Dalí (1904-1989) i Rahola (1881-1939) havien coincidit i col·laborat en diversos projectes culturals a Figueres.

Vuit obres de joventut

La recent compra per part de la Fundació Gala-Salvador Dalí de vuit obres de joventut del pintor figuerenc, fins ara desconegudes, ha donat nova llum a la relació del jove Dalí amb els ambients intel·lectuals empordanesos dels anys vint. Es tracta de vuit aigüades, pintures al tremp, de petites dimensions, la més gran de les quals és de la mida d'un foli, que havien estat fetes com a il·lustracions de llibres, i algunes concretament per servir de portada. Pels rètols que les acompanyen sabem que eren de 1921, que dues havien estat pensades per a una «biografia d'en Muntaner» i tres per a un volum de poemes de Léon-Paul Fargue, traduïts per Jaume Maurici, sota el títol de «Per la música». Les altres tres aigüades han arribat mutilades, ja que s'ha tallat el paper que envoltava els dibuixos, on podia figurar alguna inscripció que aclarís el seu destí.

La biografia de Muntaner

Les dues portades per a la «biografia d'en Muntaner» no donen cap indicació sobre l'autor d'aquest assaig, si bé una d'aquestes té un espai en blanc, sota el dibuix, que sembla reservat al nom del biògraf. Un dibuix és un vaixell que navega i l'altre representa aquest mateix vaixell situat a l'horitzó, mentre en primer pla apareix una noia nua, ajaguda a la platja, i en un racó hi surt un arbre i dues orenetes. A la part inferior esquerra hi ha la signatura, en majúscules «S. DALÍ», i en un cas s'hi afegeix l'any: MCMXXI.

Aquestes dues portades mai no es van arribar a imprimir, però sí que va sortir la biografia de Ramon Muntaner a la qual anaven destinades. «En Ramon Muntaner. L'home-la crònica», de Carles Rahola, va ser editada per Publicacions Empordà i acabada d'imprimir el 28 d'octubre de 1922 als tallers Viader de Barcelona. Aquest treball havia guanyat un premi a la

millor biografia del cronista de Peralada en els Jocs Florals de Girona, celebrats l'1 de novembre de 1921.

Publicacions Empordà era una col·lecció impulsada per l'Ateneu Empordanès de Barcelona, institució creada per diversos intel·lectuals d'aquesta comarca que vivien al Cap i Casal. El primer volum de la col·lecció, de març de 1921, era un recull sobre els tercers Jocs Florals de l'Empordà celebrats a Torroella de Montgrí, dels quals era secretari el poeta figuerenc Jaume Maurici. Aquest mateix any és el de l'esclat de Salvador Dalí Domènech, un jove pintor de Figueres, fill del conegut notari Dalí, que molts ja identificaven almenys per la seva estrofolària indumentària i pels seus cabells llargs. L'Ajuntament li va encarregar els dos cartells de les Fires de Santa Creu i el resultat va ser una de les primeres polèmiques sobre la seva obra. Per les fires de 1921 també va organitzar, amb el seu amic Joan Subías, una important exposició d'obres d'arts antigues i modernes. Aquesta activitat va motivar que Jaume Maurici, director del periòdic nacionalista «Alt Empordà», es decidís a conèixer l'obra de Dalí i li fés una visita al seu taller de la plaça de la Palmera. D'aquella trobada, en sortirà un article a «Alt Empordà» (17 de setembre de 1921), signat amb el pseudònim de «One», que és un dels primers que apareix a la premsa sobre l'obra de Dalí. Potser en aquesta trobada o uns dies més tard és quan Jaume Maurici va encarregar a Dalí les portades per a la biografia de Muntaner. El 15 d'octubre, un altre setmanari de la ciutat, «Empordà Federal», treu un número especial d'homenatge a Enric Morera, i Dalí en fa la portada i un cartell anunciador. En aquest mateix número hi col·laboren diversos escriptors i entre ells el gironí Carles Rahola. És molt possible que Jaume Maurici ja sabés llavors que als Jocs Florals de Girona es premiava una biografia de Muntaner, en ser un premi ofert pel diputat Narcís Pla i Deniel, home molt pròxim al pensament nacionalista defensat per «Alt Empordà», setmanari que li havia donat ple suport com a candidat. És més, és possible que ja existís l'acord pel qual el consistori gironí cedia a l'Ateneu Empordanès el dret d'impressió per «incloure'l» en les

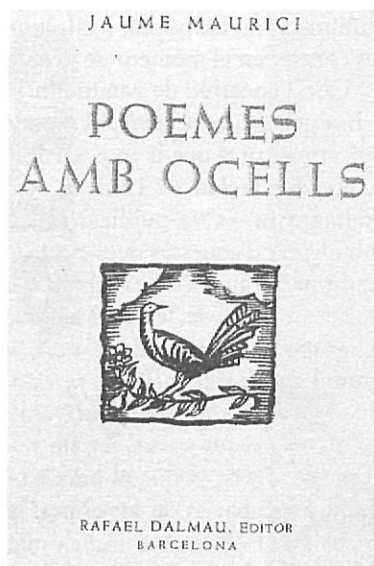
«Publicacions Empordà», tal com es farà constar en el moment de l'edició.

Que l'encàrrec de Maurici a Dalí és anterior a la concessió del premi ho demostra el títol que li va posar Rahola i que duu la data de 1921. El perquè finalment no es va publicar el llibre amb alguna d'aquestes dues portades i durant molts anys els dos dibuixos van quedar en mans de Jaume Maurici, és un misteri. Potser a Rahola no li van agradar; al capdavant, ell ja era un autor més consagrat i Dalí era un novell, o potser es va fer de mutu acord entre tots, ja que al pintor tampoc no li acabaven de fer el pes, però en qualsevol cas res no indica que es trenqués la relació entre els tres.

Retrats de Ramon Muntaner

La biografia de Muntaner va ser el cinquè llibre de Publicacions Empordà i va sortir amb pròleg de Nicolau d'Olwer, que també coneixia Dalí, atès que havia estat membre del jurat de l'Associació Catalana d'Estudiants que el gener de 1922 el va premiar a Barcelona. Posteriorment, Rahola i Dalí tornen a coincidir sota l'aixopluc de la nova Biblioteca Popular de Figueres. El patronat de la biblioteca, del qual formava part Jaume Maurici, decideix crear una Galeria d'Empordanesos Il·lustres. El primer personatge de la galeria és Ramon Muntaner gràcies a un «bellíssim carbó» de Salvador Dalí. La premsa ho anuncia amb dies d'anticipació, i també la conferència que s'oferirà per a la inauguració, el dia 16 de febrer de 1923, a càrrec de Carles Rahola. El títol de la xerrada va ser «L'Empordà a la crònica de Ramon Muntaner» i va ser publicada per l'impressor Joaquim Horta de Barcelona, el 1925. En aquesta edició, no hi apareix tampoc cap il·lustració, tret de la reproducció d'un quadre antic sobre Ramon Muntaner on se'l veu assegut en un sofà i amb una ploma a la mà.

El quadre de Dalí sobre Ramon Muntaner va desaparèixer de la biblioteca durant el seu tancament en la postguerra. El professor Rafael Santos Torroella, que n'ha pogut veure una reproducció, assegura que està inspirat en la il·lustració citada del llibre de Rahola. En canvi, sí que es coneix un altre retrat al carbó de Ramon Muntaner fet per Dalí, propietat del col·lec-

JAUME MAURICI
ESTRELLES
CAIGUDES

Amb un proleg d'Octavi Saltor

FIGUERES. 1954

Dos llibres de Maurici Duran (a la foto): "Estrelles caigudes" (1954) amb un dibuix a la portada fet per Dalí el 1921, i "Poemes amb ocells" (1965) amb un senzill dibuix fet per Dalí també el 1921.

cionista nord-americà Reynolds Morse, ara al Museu Dalí de Florida. Aquest quadre, que abans havia estat del pintor Domingo Carles, representa el cronista amb un fons de vaixells, en al·lusió a les seves narracions sobre els combats a la Mediterrània.

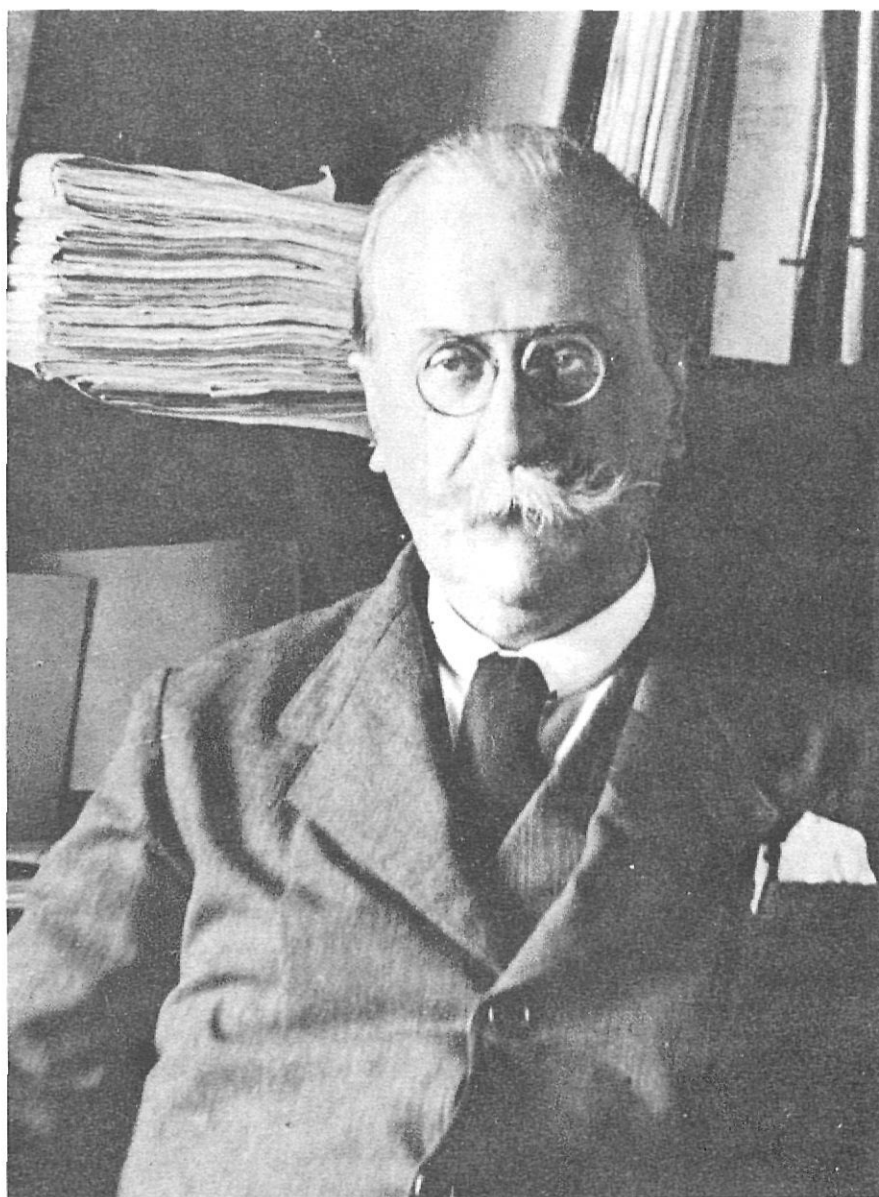
Rahola i Maurici

Carles Rahola era fill de Cadaqués i mantenia una estreta relació amb l'Empordà. «El llibre de l'August d'Alzina», una de les seves primeres publicacions, de 1910, duu un pròleg de Gabriel Alomar, l'escriptor i pensador mallorquí que llavors es trobava com a professor a l'Institut de Figueres i que tindria també com a alumne

Dalí. A Rahola el trobem present durant aquests anys en diversos actes per l'Empordà i col·labora de tant en tant a la premsa local. El 8 de setembre de 1922, forma part de la presidència literària dels IV Jocs Florals de l'Empordà al costat d'Eugeni d'Ors.

La relació de Dalí amb Jaume Maurici va ser curta, el temps que va des d'aquella primera trobada, el setembre de 1921, fins a l'octubre de 1923, quan els cacics locals de la dictadura de Primo de Rivera tanquen el setmanari «Alt Empordà» i empresonen el seu director. Maurici va estar uns dies engarjolat i en sortir va marxar a l'exili, a París, d'on va tornar per instal·lar-se a Barcelona. En un article a la «Revista de Girona» (3r trimestre de

1974) explicava així aquella relació: «Hem conviscut sempre amb el record d'un Dalí (...) tot ell abocat al defora, ple de neguits i d'austeritat. Un Dalí generós i obert, humil i temerós, però amb els afanys d'una joventut que se sap conscient de la seva força de penetració». Maurici mai no va comentar, en els diversos articles que va escriure sobre Dalí, el seu encàrrec per a Publicacions Empordà, ni les altres obres que li va fer per a un llibre de poemes. En aquest article reconeix únicament que Dalí va il·lustrar en la seva joventut llibres de Fages de Climent, Puig Pujades «i també de meus». És possible que es produís alguna discrepància desconeguda entre els dos, perquè quan Jaume Maurici rememora una posterior

Portades fetes per Salvador Dalí el 1921 per un llibre de Carles Rahola (a la foto) sobre Ramon Muntaner que finalment no foren utilitzades

trobada a la llibreria Canet de Figueres, quaranta anys més tard, ho fa amb aquestes enigmàtiques paraules: «Em demostrà, amb l'esment d'una indiscreta anècdota, que encara es recordava d'aquell poeta local, que alguna vegada no havia coincidit amb ell».

Ventura i Llongueras

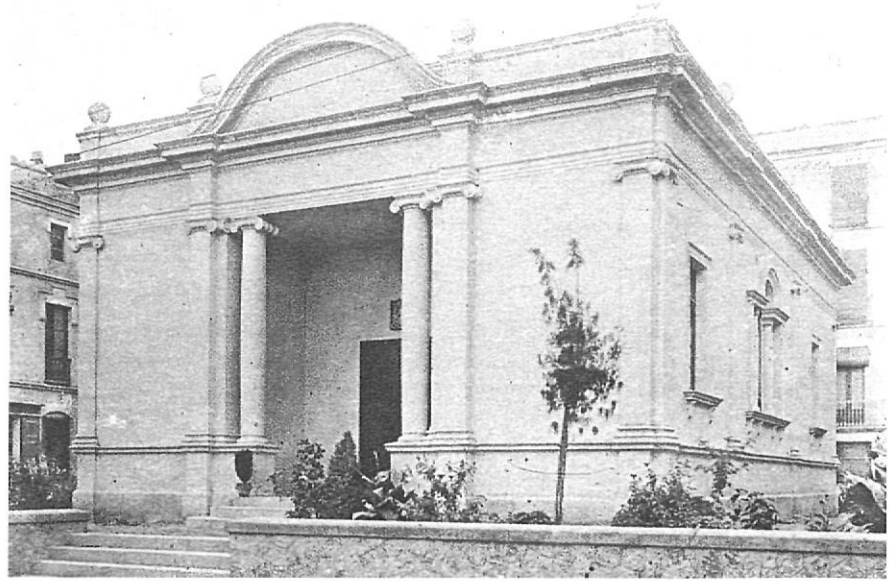
La generositat pròpia dels 17 anys de Dalí el devia dur a oferir-se fins i tot per fer altres portades de llibres com les dues que va preparar per a una biografia de Pep Ventura, que tampoc no veieren mai la llum. Una d'aquestes obres és un dibuix propietat de Reynolds Morse, datat el 1921, i l'altra, de parador desconegut, es

coneix per una reproducció que donà a conèixer Santos Torroella. Es tracta d'un tremp o dibuix acolorit que va acompanyat del següent text: «Pep Ventura i les belles tonades de la raça— Joa [sic] Llongueras». La mateixa premsa local ens en dóna la pista quan anuncia un homenatge per part de l'Ateneu Empordanès a Pep Ventura, que consistirà en una conferència de Joan Llongueras a Barcelona que després «serà editada en un volum extraordinari de les Publicacions Empordà decorada amb una bella coberta del jove pintor figuerenc En Salvador Dalí» («La Veu de l'Empordà», 10/6/1922). La conferència es va fer a Barcelona i a Figueres, però el llibre tampoc no es va publicar.

De fet, en el vuitè volum de Publicacions Empordà, acabat d'imprimir el 23 d'octubre de 1923, s'hi fa constar la imminent aparició del llibre de Llongueras, però la censura de la Dictadura va suposar el tancament d'«Alt Empordà» i va posar fi a la col·lecció.

Il·lustracions per a llibres

Tornant a l'any 1921, hem de dir que és també l'any en què es publica el primer llibre de poemes de Jaume Maurici amb el títol de «Les cançons de l'instant». L'acollida de la crítica fou molt favorable, tant a l'Empordà com a Barcelona, fet al qual el poeta es va referir amb una certa ironia, molts anys més tard, en recordar que única-

Biblioteca Popular de Figueres, tal com era abans de la guerra, en ser construïda per la Mancomunitat.

Tres de les aigüades adquirides per la Fundació Dalí que probablement van ser fetes com a il·lustracions d'algun llibre.

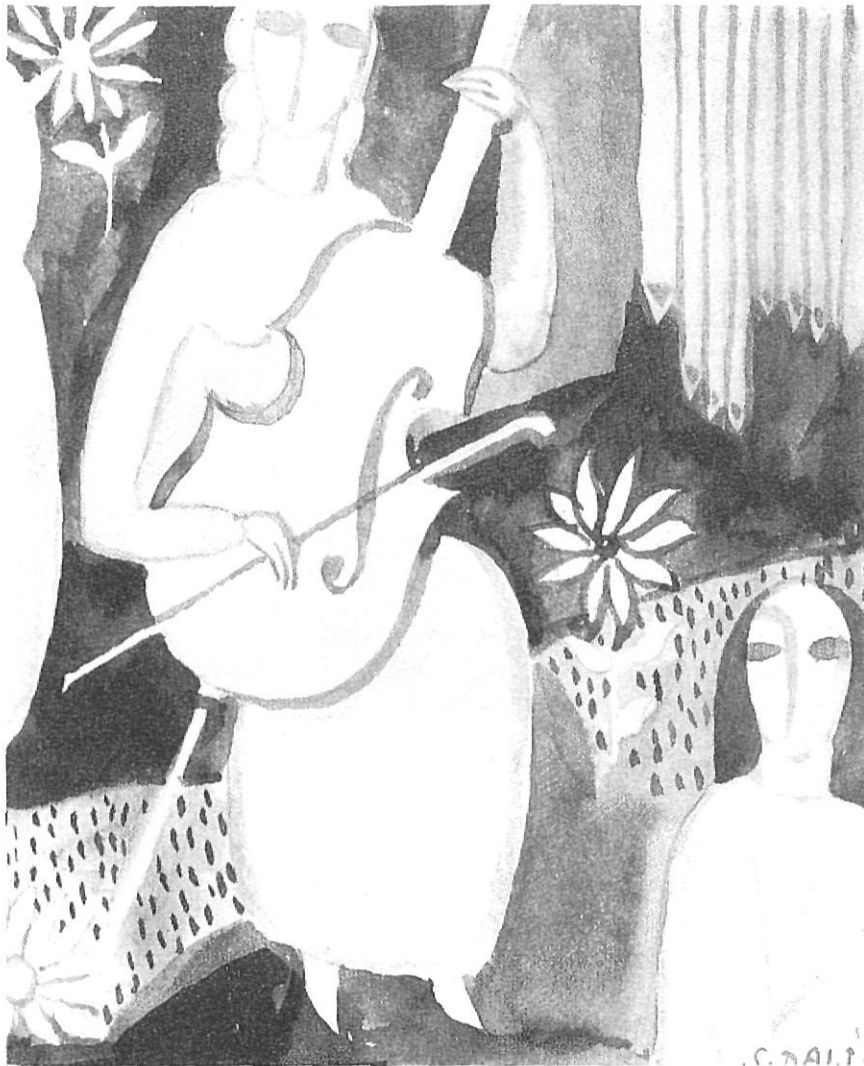
ment havia venut quatre exemplars a Figueres. Arran de la seva publicació, mossèn Juli Fàbrega («Alt Empordà», 24/9/1921) escriu: «La inspiració d'en Maurici no està en vaga; els lectors d'«Alt Empordà» han tastat algunes de les traduccions dels poemes «Pour la musique» de Léon-Paul Fargue, que a no trigar sortiran formant un volum». També està preparant un altre llibre que el titula «Llibre de les amors i de les amigues»; els que n'havem gustat les primícies podem dir que s'hi manifestarà amb tota la seva força la personalitat del poeta».

Cap dels dos llibres anunciats arribarà a sortir. Però ara sabem que del primer en tenia fins i tot la portada a punt. Una de les aigüades adquirides per la Fundació Gala-Salvador Dalí ens presenta una coberta molt ben acabada que bé podria ser la definitiva. El petit dibuix que inclou representa una taula parada, amb una fruitera i una ampolla de vi al damunt. Al fons, a través d'una finestra, es veuen uns camps i el campanar d'un poble. En el mateix lot d'obres n'hi ha una altra que representa quasi el mateix escenari amb poques variacions, però d'aquesta se n'ha conservat estrictament el dibuix.

L'exili i l'allunyament de Jaume Maurici del món de les lletres va fer que el seu segon llibre no sortís fins el 1954, editat per Artes Gráficas Trayter de Figueres. «Estrelles caigudes» era el seu títol, duia un pròleg d'Octavi Sal-

tor i dues il·lustracions en blanc i negre: una, a portada i una altra, al principi de la segona part del llibre, que recollia la traducció de sis poemes del poeta simbolista francès Léon-Paul Fargue. Enlloc del llibre no es feia constar l'autoria dels dos dibuixos. Ara sabem que eren de Dalí i que es va escapçar la part inferior per fer desaparèixer la seva signatura. Una de les aigüades, la de portada, representa «un cor d'àngels que toca instruments de corda», segons la descripció que en fa Antoni Pitxot. L'altra, que va a l'interior, porta escrit a llapis en la part inferior de l'original: «Léon-Paul Fargue - per la música - Jaume Maurici - trad.». Pitxot suggereix que es podria titular «Noia i violoncel».

No podem saber si les altres dues pintures al tremp que ens resten per descriure eren també il·lustracions per aquest llibre de poemes. Una representa una noia amb trenes, com les que duia Anna Maria, la germana de Salvador Dalí, i sembla que duu una fruitera en la qual hi ha llimones, raïms i una magrana partida pel mig. Al darrera seu es veuen uns arbres i el mar. Pels tons blavosos recorda les dues citades en primer lloc com a il·lustracions de «Per la música». I l'última d'aquestes aigüades o *gouaches*, que representa un ocell sobre una branca, porta en números romans la data de 1921 i n'han estat tallades les lletres que anaven al damunt del dibuix. L'únic color utilitzat és el blau. Però aquesta obra

Aiguada de Dalí que havia d'il·lustrar el llibre 'Per la música' i que va ser reproduïda a 'Estrelles caigudes'.

cut». Aquest article apareix com a pròleg de la reedició en català del llibre d'Anna Maria Dalí. Curiosament s'hi fan algunes modificacions i se suprimeix la frase: «necessitava [Dalí] un gran perdó i el té ja de mans de la seva germana Anna Maria». Una omisió voluntària que demostra fins a quin punt d'apassionament es duia la relació entre els dos germans.

En un altre article («Por una exposición Dalí en Figueras», 26/3/1950), Jaume Maurici va ser el primer a demanar que l'obra de Dalí havia d'estar representada a la seva ciutat. «Possiblement era arribada l'hora de què l'Empordà donés un gran pintor, i l'ha donat finalment amb el mateix sèquit de sobrehumana trompeteria i de núvols de pols que aixeca i arrossega la tramuntana». Maurici encara va publicar dos llibres més de poemes, «Un mateix fang», (Ed. Joventut, 1972) i «També el silenci» (Publicacions Empordà, 1978), sense cap il·lustració daliniana, tot i que en aquest últim li dedica el poema «Tramuntana». Una de les estrofes ens recorda els interrogans que encara ens resten sobre la seva relació: «Ens avenim a mantenir secrets / els silencis que tanca la nostra ànima. / I callarem nosaltres, perquè el vent, / tan sols el vent, concertí les paraules».

Josep Playà, és periodista.

no es pot dir que fos del tot desconeguda, ja que va ser utilitzada com a portada del tercer llibre de Jaume Maurici titulat «Poemes amb ocells» (Rafael Dalmau, editor, 1965). Tampoc aquí no es diu en cap moment que sigui del pintor figuerenc.

Una relació difícil

Jaume Maurici es va artenglerar durant aquells anys 50 i 60 amb Anna Maria Dalí, enfrontada amb el seu germà per la qüestió del testament com pel llibre «Vida Secreta». Potser això explica que no volgués fer constar el nom de l'autor d'aquelles il·lustracions, sense renunciar d'altra banda a retre homenatge al pintor que admirava des de jove. En la revista «Ampurdán», Jaume Maurici va escriure («Comentarios sobre un libro»,

18/1/1950) una crítica molt elogiosa del llibre «Salvador Dalí visto por su hermana». Maurici considera que el llibre és «amarg i desolat», però reflecteix perfectament bé el drama del pintor. «Aquell Dalí que cadascú ha tingut l'avinentesa d'admirar i estimar, perquè era quelcom nostre i sabem que podia desembocar en el gran pintor que encara no ha nas-

